



A kezdet III.

AZ ÜLDÖZTETÉS IDEJE

1944. március 19-én a németek megszállták Magyarországot, ebből kifolyólag rögtön jöttek az egyre szigorúbb zsidóellenes rendeletek. Április közepén valamelyik osztálytársam megkérdezett, hogy most nekem is fel kell-e tennem a sárga csillagot? Fel kellett. (Ahogy mondani szoktam: kineveztek zsidónak). Azt hiszem, a bizonyítványosztáson már nem is voltam jelen, de bizonyítványt az ötödik osztályban még kaptam.

A hangulatváltozás, a zsidótörvények hatása. A szüleim az otthoni gondokat igyekeztek tőlem távol tartani. Mostohaapámat ismét behívták munkaszolgálatra, ez szomorúságot és anyagi gondokat is okozott. A pénzzel nagyon takarékoskodni kellett, de engem ez nem nagyon érintett. Már addig sem voltam egy elkényeztetett gyerek. Antiszemitizmussal eddig a gimnáziumban tulajdonképpen nem találkoztam, kivéve Janzsó tanár urat, aki például szédítően buta dolgokat mondott a „zsidó fizikáról”, a zsidó Einsteinról, aki ahogy ezt Janzsó tanár mondta, arról lotyog, hogy minden relatív, noha az asztal, ami előtte van az asztal és nem relatív.

Nem kétséges, hogy március 19-e után, néhány osztálytárs részéről növekvő tartózkodást észleltem. Nem az igazi barától, Friedsam Vilitől, aki végig tartotta a szoros barátságot. Vagy Péntek Tibi, Gyimesi Szilárd, hogy csak néhányat említsek. Essoe Imre pedig demonstratív járt velem biciklizni, – csak azért is –, apja ugyanis Országgyűlési képviselő volt egy kifejezetten antiszemita párt részéről (Magyar Élet Pártja). Egyébként ő nyújtotta be törvényjavaslatként a 3. Zsidótörvényt). Az is lehet, hogy a növekvő tartózkodást is inkább csak én magyaráltam bele.

A „zsidónak való kinevezés” első következménye volt, hogy beosztottak a „zsidó leventéhez”. A vezető a Faludy gimnázium tornatanára, Csathó (a keresztnevére hálátlan módon nem emlékezem) tanár úr volt, aki ismert, mert valahol a mi környékünkön lakott. Amikor meglátott azt mondja „hát Te mit csinálsz itt?” Megmondtam. Azt mondja „Hát most mit csináljak veled? Na jó, – azt mondja –, hát legyél Te a parancsnok”. Attól kezdve, minden héten egyszer, már nem emlékezem, hogy mennyi zsidó leventét vezényeltem ki az SZSE botfalpályára, ahol aztán intenzíven semmit sem csináltunk.

Az egyik ilyen „foglalkozáson” parancsot kaptunk egy pár leventéből álló csoport összeállítására, munkára a németek részére. Ezt a csoportot én vezettem, mivel köz tudomású volt, hogy jól beszélek németül. Leventéimmel az Országzászló térre vonultunk, ahol a németek vettek át bennünket. Itt kiderült, hogy a némettudásomra semmi szükség nem volt, mert a németekkel jött Komorra Norbert iskolatársunk, aki tolmácsol. Norbert egy-két osztállyal járt fölöttünk, erős német barátsága közismert volt. A németek bevonulása után rögtön német szolgálatba állt és gondolom tolmácként működött. A feladat gödörásás volt az Országzászló téren. Így két német katona felügyelete alatt, akik egyébként barátságosak voltak, a leventék ástak, én meg Norberttel ültem a padon. Beszélgettünk, mint ahogyan iskolatársak beszélgetnek, ha találkoznak. Beszélgetés közben, mintegy mellékesen megemlítette,

hogy a gödörben, amit éppen a leventék ásna, gázkamrát fognak létesíteni. Azt hiszem én akkor hallottam életemben először gázkamráról. A további beszélgetés folyamán figyelmeztettem, hogy ildomos lenne a német függőséget valamelyest visszaszófolni, mert a németek szénája nem áll a legjobban. Ő „megnyugtató”, a pillanatnyi balsikereknek nemsokára vége, jönnek a csodafegyverek. Többek között a nehézvíz, amit ha egy városra ledobnak, a városban mindenki megfagy. (A nehézvíznek az atombomba előállításánál van szerepe!) A munka végén szívélyesen elbúcsúztunk egymástól. Norbert kedves volt, de határozott magatartásával jelezte, hogy eljött az idő, amikor a történelem kormánya az ő kezében van. (1961-ben lehetett, amikor egy magyar emigráns újságban kis hírt olvastam, hogy Komorra Norbert, a francia idegenlégió tagjaként Dien Bien Phunál hősi halált halt. Nem ő is az előző világ egyik késői áldozata?)

Május elején be kellett költözni a gettóba. Ez főleg a Thököly utcából állt. Nekem, a tizenöt évesnek az egész kaland jellegű volt. Eltekintve a szűk helytől, szüleimmel egy szobában voltunk, nem szenvedtünk hiányt semmiben. A gazdag zsidókat naponta vitték vallatni, hogy hova dugták el a kincseiket. Aztán stráfkocsival hozták őket vissza, a talpukat úgy szétverték, hogy nem tudtak járni.

A gettóba mindenki olyan sok holmit hozott be, amennyit csak bírt. Ez még fokozta a zsúfoltságot, a szobákban, ahol általában 3, vagy még több ember „lakott” még a rengeteg bútor is helyet vett el. Egyik ismerősüknél járva megmutattam neki, hogy egy ésszerű átrendezéssel sok helyet lehet nyerni: átrendeztem az egész szobát. Rendkívül hálás volt, és hálája jeléül egy gyönyörű sakkjátszmával ajándékozott meg. Rendkívül örültem, mindig egy ilyen sakkra vágyódtam. Azóta szenvedélyes „lakásrendező” vagyok. A sakknak mindössze 2-3 hétig örülhettem, aztán az is elveszett, mint minden más.

A gettóban zsidó rendőrség volt, nekem nagyon imponált, hogy ennek tagja lehettem. Emlékezem, hogy egyik alkalommal a rendőr őrszobában, a gettó Szenczi utcai bejáratánál, teljesítettem szolgálatot, amikor az egyik a gettót őrző (valódi) rendőr bejött és azt mondja, hogy „fiatalúr, tessék már szólni a Cs. doktoréknak, zárják be az ablakot, mert a szél ide-oda csapkodja”. Hát igen, eltekintve a vallató osztag talpverésétől, ezek még kedélyes idők voltak. A gettórendőr szolgálat fénypontja a hajnali 4 körüli lángos evés volt a gettó pékségében.

Tulajdonképpen a gettóban semminek nem láttuk szükségét, valószínűleg azért, mert mindössze nem egészen 2 hónapot voltunk ott, és a hozott tartalékok még tartottak. Emlékezem, hogy egy, vagy kétszer élelmiszerrazziát tartottak, amikor is rendőrök vizsgálták meg, hogy a raktározott élelmiszerek mennyisége az előírást nem haladják-e túl. Nálunk úgy látszik voltak ilyenek, vagy ilyen mennyiségek, azok egy ládában voltak, amelyiken a lakás egyik lakója, egy idősebb hölgy (úgy emlékezem Höfflernének hívták), vasalt. A rendőrök abba nem néztek bele.

Hogy mivel telt el ez a két hónap? A lányokkal korzóztunk a Thököly utcában. Élveztem, hogy nagyfiú voltam, a nálam idősebbeket már behívták munkaszolgálatra. Kedvenc időtöltésem az olvasás volt. Akkor fedeztem fel Rejtő Jenőt; „Piszkos Fredet” olvasni és mellette a „100 különböző” Szerencsi csokoládé desszertet szopogatni, elfelejtettem velem minden bajt. Nagyon kellemetlen emlékem viszont, hogy rettenetesen szenvedtem Mostohaapám horkolása miatt, mert persze Anyám, Mostohaapám és én csak egy közös szobával rendelkezünk. Aztán elfogyott a Szerencsi

„100 különböző”, de valahonnan szereztem egy tábla csokoládét, és miután már akkor az élelmiszerrazziáktól tartottunk, eldugtam az előszobaszekrény mögé.

Június 29-én kiürítették a gettót, persze a sakkot nem vihettem magammal. Ezzel egy életre megtanultam, hogy a tulajdon javak csak ideiglenesek. Van, aztán nincsen. A Mayer gépgyárban helyeztek el több mint 3000 embert, vagy egy hétre. A tábla csokoládét ottfelejtettem a szekrény mögött. Ez a tábla csokoládé kísért a következő 10 hónapon át, kínozta, hogy ott felejtettem. Egy epizódra emlékezem. Magyar őrizet alatt álltunk, ehhez hozzátartozott, hogy minden értéktárgyat, amit addig még nem vettek el, le kellett adni. Közöséges karórákat is, amit addig még nem vettek el. Mostohaapám is leadta az óráját, nem volt különös óra, de ma is előttem van, hosszúkás négyzet alakú volt, külön másodpercmutatóval. A magyar őrizet mellett, néha német katonák is járőröztek. Mostohaapám egy alkalommal egy ilyen német katonát megszólított (nem tudom SS volt-e) és mondta, hogy ő orvos és elvették az óráját, amire foglalkozásához szüksége van. A német mondta, hogy akkor vissza kell, hogy kapja az órát, mert Németországban, mint orvos dolgozik majd, és ahhoz kell az óra. Azt hiszem vissza is kapta az óráját, de már erre sem emlékezem biztosan, és arra sem, hogy amennyiben igen, hogy a sajátját, vagy csak valamilyen órát kapott-e.

Általában az volt a hangulat, hogy ennél rosszabb nem lehet, tehát csak el innen. A bevagonírozás így szinte megváltás volt. Hogy hetvenen vagy még többen voltunk-e egy marhavagonban, nem tudom. A zsúfoltságot még fokozták a csomagok, amit mindenki magával hozott, és ha ez fejenként csak 10 kilót tett volna ki, ez további 700 kg, ami nem kis helyet foglal el. A szükségletekre öregeknek, fiataloknak, nőknek, férfiaknak összesen két vödör állt rendelkezésre. A négynapos úton vízhiányban is szenvedtünk, noha Pécelen a vonat megállt és minden vagonból ketten kiszállhattak, hogy vizet hozzanak. A mi vagonunkból én szálltam ki (nem emlékezem, ki volt a második). Egy a peronon lődörgő vasutas, hangosan suttogva odaszólt hozzám: pucolj, most nem látják! Nem pucoltam. Az egész úton valahol a vagon közepén álltam, hely leülni csak néha volt. Arról, hogy hátul a vagonban mi történt, kevésbé volt tudomásunk, mint ma arról, hogy mi történik Kamcsatkában. Mondták, hogy hátul valaki haldoklik, meg hogy valaki megőrült. De hogy valóban mi történt, nem tudom, a kommunikáció már 5 méteres határok között sem működött. Aztán ment a vonat, ment a vonat és csak arra emlékezem, hogy valaki a kis ablakon keresztül egy állomás nevét vélte felismerni és mondta: „Eimer” (magyarul vödör), mire mellettem valaki megjegyezte: „Csöbörből vödörbe” jutottunk. Azóta több ízben kerestem ezt a helységnévet, nem találtam. Már Lengyelországban lehetett, mert onnan Auschwitzig már rövid volt az út.

Éjjel érkeztünk Auschwitz állomásra. A tehervagon kis ablakán kémleltünk ki és próbáltunk képet alkotni arról, hogy hol vagyunk. Egy drótkerítést láttunk, a kerítés oszlopain a villanylámpákat és őrtornyokat, a rámpára fényszórók sugározták fényüket. Az egész valahogyan kísérteties volt. Bizony nem volt sok optimizmusra ok a látottak alapján. De valami pozitívet, úgy látszik az ember mindig igyekezik találni, teherautókat láttunk, a vezetőfülke tetején sárga háromszöggel (Németországban, de Ausztriában is, teherautókon szokásos jelzés, mi Magyarországon, azaz Szombathelyen nem ismertük), no, mondtuk, itt a zsidóknak külön teherautóik vannak!

Így eltelt egy-két óra. Aztán hajnalban a vonat körül nagy sürgés-forgás, kinyitották a vagonok ajtaját és SS-ek harsány üvöltéssel kihajtottak a rámpára. A kiszállásnál rabruhás alakok szorgoskodtak körülöttünk, az egyik, amikor mellette voltam, a fülembe súgta, amikor kérdeznék, hogy hány éves vagy, mondd azt, hogy legalább 18! A sürgés-forgás káosszá vált a rámpára zúduló 3000 embertől. Kiszállásnál azt mondták, hagyjuk a csomagot a vagonban, majd utólag mindenki megkapja a magáét. Rögtön tudtam, ezt csak megtévesztő szándékkal mondhatták, hiszen a csomagokat egyenesen lehetetlen lett volna szétválogatni, minden összegubancolódva egy kupacban állt, ennek tulajdonos szerinti szétválogatását lehetetlennek tartottam. Ebből „analitikus elmémrel” felismertem, hogy mindenünket elveszik, ugyanis, ha csomagok elvesznek, akkor azt is elveszik, ami nálunk van. Így poggyász nélkül, fürdőnadrágban, meztelen felsőtesttel, szandálban, kényelmesen kutyaoltam, a többiek hurcoltak mindent, amit elbírtak. Mellettem M. úr, a paszomány gyáros. M. urat nem ismertem azelőtt, de tudtam róla, hogy paszománygyáros, gazdag és tekintélyes ember. Ez meg is látszott rajta. A hőség ellenére kalap, öltöny, pulóver és kabát, karján meg egy városi bunda. Azt mondja nekem, „Nálad nincsen semmi, nem vinnéd a bundámat?”. Úgy látszik már akkor megcsorbult a tekintélytiszteletem, mert szemtelenül azt mondtam neki: „Ha vinni akartam volna valamit, a magamét vittem volna.”

A nőket és férfiakat rögtön szétválasztották, aztán elvonultunk, ötös sorban, egy magas termetű SS-tiszt előtt. Ezt a tisztet láttam később is, amikor már a lagerban voltam, esküdni mernék, nem orvos volt. Mellette volt valami közkatonaszerű, aki a tiszt döntését cselekvésbe öntötte és az embereket, jobbra, vagy balra lökte. Az SS, aki engem „szemlélt”, nem Mengele volt, vele később többször is „találkoztam”. Én mostohaapám mellett mentem, nem emlékezem, hogy a tiszt mondta-e, vagy a katoná: „Du kannst bei deinem Vater bleiben”. Ezzel abban a kegyben részesültem, hogy auschwitz-i lakossá váltam. Ellenkező döntés esetén, a gázba mentem volna, mint például Bíró Péter osztálytársam, meg persze számtalan más gyerek. Az első véletlen. Saját hozzájárulásom? Talán a kisportolt kinézésem, ami jól hathatott a fürdőnadrágban.

A szelektálás után a fürdőbe vittek bennünket, ahol mindenünket, kivéve a cipőnket, le kellett adni, nullás géppel kopaszra nyírtak, majd valami gyanús színű, karbonszagos folyadékba kellett lépnünk, amiben a cipőnket is meg kellett mártani. Itt tanultam meg, hogy a világ nagy léptékben ugyan a logikát követi, de vannak részletek, ahol nem. Mindenünket elvették, de a cipőnket nem, ott álltam cipő nélkül, szandálban. M. urat újra láttam, a méltóságából nem maradt meg semmi, amit láttam, egy rongyokba öltözött kopasz ember volt. Attól a perctől kezdve, hogy a vagonból kiszálltunk, megszűntünk személyek lenni. Nem csak M. úr, de Weiss András is, ettől a perctől 1945. április 29-ig, nem létezett (M. úr ott pusztult, nem tudom hol és milyen körülmények között). A borzalmas csak az, hogy ezt milyen természetességgel vettem tudomásul. És nemcsak én.

A regisztrálásnál születési évnek már 1925-öt adtam meg, nem tudom megmaradtam volna-e, ha nem fogadtam volna meg a rabruhás tanácsát.

Rövid idő után kiderült, hogy Auschwitz egy nagy lágerkomplexum, amelyiknek mi a Birkenau elnevezésű lágerrészében vagyunk. A szombathelyi férfiak nagy része, talán mind, az E-Lágerba került. Ezt „Zigeuner Lágernak” hívták, mert a Lagerstrasse

(Láger utca) egyik oldalán cigányok voltak elhelyezve. A cigányoknál a családok együtt voltak. A Lagerstrasse másik oldalán a zsidók.

Először a II-es barakkba kerültem, ez az úgynevezett gyerek Blokk volt. Majdnem semmire nem emlékezem, de van egy kép, ami világosan megmaradt bennem: egy, velem mintegy egykorú fiú, meztelen vörösre sült felsőtesttel (a júliusi nap nagyon erős volt) és a mellén egy tenyér fehér nyoma. Ez kísértetiesen nézett ki. Akkor ez nagyon megdöbbenett, de kiderült, hogy a saját tenyerének nyoma volt, kifeküdt a napra és a tenyere a mellén volt. Egyébként Birkenau akkori képéhez hozzá tartozott, hogy a barakkok előtt emberek napoztak, miközben tudták, hogy a gázkamrák árnyékában élnek. Persze volt ennek túlélési aspektusa is, az állandó szelekcióknál egészségesen kellett kinézni, mert különben a gáz következett.

Érdekes. Első pillanattól kezdve, azután, hogy az E-Lágerba kerültünk, tudtunk a gázkamrákról és tudtuk, hogy a füstölő kémények krematóriumok. Hogy honnan? Nem tudom. De én nem is csodálkoztam. Valahogyan ennek a lehetősége a levegőben lógott. Nem csak azóta, hogy Auschwitzba érteztünk, már előtte, már azóta, amióta tudomásul vettük a „zsidóüldözést”. Nem Magyarországon, hanem német területen, mindaz, amit hallottunk, ennek a lehetőségét magába foglalta. Nem csak az, amit K. Norbert az Országháztéren mondott, és amit nem vettem, ilyen explicit formában, tudomásul. Valahogyan úgy, mint egy logikai következtetést, ahol több meghatározóból egy ismeretlenre következtetünk. Ha magunk nem is jövünk rá, akkor, amikor rábukkanunk, nem csodálkozunk.

Nem tudtuk, hogy hol lehetünk, csak annyit, hogy valahol Krakó és Kattowitz között. Éjjelente, és néha nappal is hajókürtöket véltünk hallani. Ebből arra következtettünk, hogy közvetlenül a Visztula mellett lehetünk. Csak akkor, amikor már Németországban dolgoztunk jöttünk rá, hogy a német mozdonyok füttye más mint a magyaroké, olyan mint a hajókürt hangja. Nem is voltunk a Visztula környékén sem.

Az ellátás silány volt. Reggel egy pótkávét, délben „Dörrgemüse”, szárított zöldségekből főzött híg lé, amiben adagonként legfeljebb egy dekagramm hús volt. Az ebédet hordóból osztották úgynevezett „menaskákba”, amik állítólag a lengyel hadsereg csajkái voltak, négy ember egy csajka, kanál nélkül. A csajkák állapota rettenetes volt, rozsdásak, horpadtak és koszosak voltak. Este kenyér és „Zulag”, ami egy szelet kolbász, vagy lekvár, vagy mûméz és néha margarin volt. A kenyér a német téglalakú kenyér, amiben, akkori megítélésünk szerint a fûrészporszór képezte a főrészt. Általában 4 ember kapott egy kenyeret, ami fejenként cirka 25 dkg-ot jelentett, azaz jelentett volna, ha nem a Blokkvezetőség mintegy egynegyedét ellopta volna. Ez úgy történt, hogy a kenyér közepéből egy vastag szeletet kivágtak és csak a maradékot osztották négyfelé. A „vacsora” előkészítése a Blockältester szobájában, zárt ajtó mögött történt, ennek ellenére mindenki tudott a manipulációról. De persze tenni ellene nem lehetett semmit.

A nem kielégítő és megalázó ellátásnál nekem sokkal elviselhetetlenebbek voltak az alvási körülmények. A barakkban, ezer ember volt beszállásolva. Priccsek vagy hasonló fekvéslehetőségek nem voltak. Este a barakk oldalán tárolt deszkákat fektettük le a betonra, arra ültünk le szétterpesztett lábbal. Ez volt az egyetlen lehetőség, hogy ennyi ember elférjen; a szétterpesztett lábak közé ült a következő és így tovább. Éjjel horkolás, jajgatás, rossz levegő, és időnként egy szerencsétlen, aki a

dolgát a barakk bejárata előtti hordóba akarta elvégezni. Akkor végiglépegetett az alvókon, ami ismét jaggatást és szitkozódást eredményezett.

A II-es barakkból átjelentkeztem a 7-es barakkba, az úgynevezett szakmunkás blokkba. Itt egy Rubin nevezetű zsidó volt a „Blockältester”. Gondolom mostohaapám, aki ebbe a barakkba került intézhette el nála, hogy átvettek. Állítólag ebből a blokkból, a szakmunkásokat, elfogadható munkákra vitték Németországba. Én villanyszerelőnek jelentkeztem, amiben valamelyest kiismertem magamat, de emlékezem, bifláztam az elméletet, például egy alternatív kapcsoló szerelési előírásait. Hogy honnan? Nem tudom, csak gondolom, hogy a barakkban levő valós villanyszerelőktől.

A „rabok” amaz igyekezete, hogy jól nézzenek ki, nehogy szelekcióknál gázba küldjék őket, juttatott első plusz kenyérhez. Valahonnan szereztem egy ócska borotvapengét, és barátommal, B. Tomival, borotválásokat vállaltunk. A pengével, csak úgy szárazon, valahogyan lekapartuk a szőrt és ezért kis darab kenyereket kaptunk.

Időnként „szelekciók” voltak. A szelekcióknál, csak úgy ránézésre, a már nem munkaképes rabokat kiválogatták és gázba küldték. Egy ilyen szelekcióra, a 7-es barakkban pontosan emlékezem, ezt Mengele végezte, itt őt jól megfigyelhettem, így tudom, hogy a mi érkezésünkkel nem ő döntött felettünk. Mostohaapám hasán volt egy kelés. Amikor Mengele odaért hozzá és a kelésre nézett, mostohaapám németül (ő Grazban járt egyetemre) jelentette, hogy ő is orvos, és a hasán az mindössze egy kelés. Mengele nem mondott semmit, továbbment.

Egy kép: (nem sokkal Birkenauba érkezésünk után), Cs. Lajos, mostohaapám sógora, a velünk szembeni barakk „Apell Platzán” (a barakkok melletti területet hívták így, mert ott tartottak naponta létszám ellenőrzést) jógázik. Mostohaapámmal szörnyülködünk, hogy Lali milyen hülye, mert miután kihirdették, hogy a gyengélkedőket „Schonungslagerba” (Kímélő tábor, gyengélkedőknek) viszik, önként jelentkezett. Mi tudtuk, hogy ez a gázkamra, próbáltuk őt meggyőzni, hogy ne jelentkezzen, de sikertelenül. Áttették a velünk szembeni barakkba és agybeli állapotára jellemző módon, jógázott. Aztán meggyilkolták (minden más Euphemizmust elítélek). (Dr. Cs. Lajos MÁV orvos volt, úgy 50 év körül, fia Cs. Jancsit is meggyilkolták, úgy, mint édesanyját és nővérét Évit. Mind katolikusok voltak, Évi különösen buzgó, vallásos leány volt, lehetett vagy 20 éves).

Egy másik kép: B. József, apám egy orvoskollégája, panaszkodik, hogy már egy hete nincsen széklete. (Dr. B. József uraiújfalusi körorvos, túlélte a táborokat, később Szombathely város tiszti főorvosa. Feleségét meggyilkolták, fia Tomi túlélte). Hogy miért maradt meg ez a kép – magam előtt látom az arcát – talán, mert komikusnak éreztem.

Egyik legtisztábban megmaradt képem, Neumann az üveges. Valószínűleg valamelyik elmeógyógyintézetből hozták Birkenauba. Barkácsolt, fából kifűrészelt ki-tüntetéseket aggatott magára, valamiféle szerszámos ládát hordott a hátán és a cigány báró dallamára azt énekelte: „Fenstermachen ist nicht schwer, ist nicht schwer!” Mindig erre a dallamra táncolva ment végig a barakkok előtt. Az SS-eknek komoly szórakozására szolgált, így – legalábbis egy darabig – megúszta a szelekciókat. Hogy mi lett vele? Számomra elveszett a ködben.

A 7-es barakk mellett volt az 5-ös. Ez a barakk üres volt, azaz csak a funkciós foglyok (Blockältester, Stubendienst) lakták. A Blockältester Fábián Béla, egykori magyar parlamenti képviselő, valamelyik polgári párt elnöke. Ebben a barakkban tartották az E-láger blockältesterei a homoszexuális orgiáikat. Nagyon fel voltunk háborodva, hogy mi mint a szardíniák feküdtünk a barakkokban, és egy barakk üresen áll.

Valamikor július közepe felé lehetett, amikor a 19-es barakkot orvos-barakknak nevezték ki. Akkor a 7-esből az összes orvos átkerült a 19-esbe. Ebben a barakkban is vagy ezer rab lett begyömösölve, itt is a földön feküdtünk, mint a szardíniák. Hogy valóban mindenki, aki ott volt orvos volt-e, nem tudom. Mostohaapámmal én is a 19-esbe kerültem.

A Blockältesterünk egy zöld háromszöges német, hamburgi, bűnügyi rab volt: Hans. (N. Gábor egy 1997-ben írt leveléből idézek: „Ennek a Blocknak a parancsnoka egy Hans Andri-schek volt, ezt gyakran kihirdette, mert azt az elvet folytatta, ha minden ember, akit megment, fogság után csak 1-1 Márkát ad, úgy egész életében nem lesz megélhetési gondja.”) Hans akkor már 6 éve volt lágerban, nem csoda, hogy nem volt normális. Egyszer Julius Cézárnak öltözve, lepedőbe burkolva valamiféle fonott koszorúval a fején, felállt egy olyan kétkerekű kordéra, amivel a kenyeret szállították a lágerba. A lopott kenyerekből felrakott egy jó csomót a kordéra, majd a két fogollyal végighúzatta magát a Lagerstrassen. Útközben pedig szórta a kenyereket. Hihetetlenül élvezte, hogy a rabok ölik egymást a szétdobált kenyérért. Ezzel a szadista vonással ellentétben, vagy emellett, rendszeresen felolvasta a barakkban a „Völkischer Beobachter”, amihez SS összeköttetési révén jutott hozzá. A bűnöző, a szadista Hans, ember volt. Lehetett vele beszélni. Egy alkalommal közelébe férkőzve megemlítettem neki, hogy én is hamburgi vagyok. A kiejtéséről ez legalábbis nem volt cáfolható, hiszen németül a hamburgi Schwesteremtől tanultam. Ő mesélt is Hamburgról eleget, úgy hogy hihetővé tehettem a mesémet. Azzal a kéréssel fordultam hozzá, hogy szeretnék éjjeliőr lenni. (Minden barakk előtt 2 éjjeliőr ült, akik felelősek voltak azért, hogy senki sem hagyhatja el éjjel, valamint az időnként elrendelt Blocksperrekor a barakkot, csak a bejárat előtt a szükségleteknek felállított hordókgig. Arra is ügyelni kellett, hogy ilyenkor a pokrócot a barakkban kellett hagyni. Hans rám nézett és kinevezett „Főéjjeli őrnek”. Ettől kezdve éjjelenként a barakk előtt ültem, nappal viszont, az Appell után, az üres barakkban alhattam.

Hans két ízben is elintézte, hogy beosztott egy fűtéglá kommandóba, amely a női lágerből fűtéglát szállított a „Kanadások” által lakott lágerrészbe. A „Kanadások” barakkjai a nagy raktárak mellett voltak, azok mellett a raktárak mellett, ahol a rablott holmikat tárolták. Ez a lágerrész, valahol a kórház-láger mögött volt. Kanadának hívták azt a kommandót, amelyik a vagonok kirakodását végezte, valamint a rablott holmik szortírozását és raktározását végezte; tagjait kanadásoknak (Azért Kanadának, mert olyan jó dolguk volt, egyrészt a vagon kirakodásnál zsákmányolt élelmiszerek, valamint ruhadarabok miatt, másrészt, mert jobb ellátást is kaptak). A barakkjaik, legalább kívülről, csinosak voltak, még virágok is voltak körülöttük. Ezen a részen kívül Auschwitzban semmi zöldet nem láthattunk, patkányokon kívül más állatot sem, madarokról nem is beszélve. Az a Lágerrész ahonnan a fűtéglát hoztuk, és ahol anyám is volt, még épülőfélben volt, hiányoztak a mosdóbarakkok és a ba-

rakkok maguk sem voltak még mind készen, így ott még voltak füves részek. Ezt a lágert Mexikónak hívták (Fogalmam nincsen miért), még októberben is építették, amikor Auschwitz evakuálását is megkezdték. Két ilyen fűhordó alkalommal láthattam anyámat, sőt vittem is neki egy fejkendőt és egy ollót (hihetetlen kincsnek számított).

Még júliusban lehetett, hogy a reggeli Appellnél kihirdették, hogy egy boncnokot keresnek a lágerekórházba. Egyik szombathelyi orvos, G. Dénes, otthon hírneves boncnok volt, jelentkezett. Én G. Dénest otthonról nem ismertem, Mostohaapám igen. Még délelőtt a Schreibstubeból (minden Lágerrészletnek volt egy Schreibstubeja, ahol az adminisztrációs munkákat végezték) valaki kereste G. Dénest és közölte, hogy jelentkezését elfogadták, délután jönnek érte, hogy munkahelyére és új szállására vigyék. Ez az ebédosztás előtt volt. Én, úgy látszik, ott lehettem a környéken, mert hozzám fordult és azt mondta: „Neked adom a levesemet, mert én vagy jobbat kapok, vagy a gázba visznek. Egyik esetben sem kell a levesem”. Megkaptam a levesét. Még egy alkalommal kaptam levest, tisebov zsidó ünnepkor, amikor böjt van, F. Doktor nekem adta a levesét. Még a levesre is emlékezem, mert elég sűrű sárgaborsó leves volt.

A Blockältesternek saját külön szobája volt, mindjárt a Barakk bejáratán belül. Itt ő lakott egyedül, azaz hogy a mindenkori „Piepl”-l. A „Pieplek” csinos fiatal fiúk voltak, akik a nőhiányt voltak pótolandók. Egy ilyen pieplem még tisztán emlékezem, azt hiszem S-nek hívták és az egyik orvos fia volt. Hihetetlen irigység vette körül, és a pieplek általában tisztában voltak társadalmi rangjukkal és fent is hordták az orrukat. Persze az ellátásuk is „pompás” volt.

A kanadás barakkokat valamikor szeptemberben javították, a kanadásokat kilakoltatták és szétszórták a többi lágerrészben, így a mi barakkunkra is jutott egy, a Kanada kommandó akkori Kapója, Duved. Duved bécsi zsidó volt, de jellegénél fogva, nem hiszem, hogy a műveltebb polgárosztályhoz tartozott volna. Cionistának néztem. Ő Hansnál, az ő különszobájába volt beszállásolva. Úgy két hétig lakhatott ott. Egyik este odajött hozzám a blokk elé, ahol éppen éjjeliórként üldögéltem. Megkérdezte vállalnék-e díjazásért egy feladatot. A feladat abból állt, hogy amikor ő a kommandójával egy beérkező vonatból kirakodik, akkor én a rámpát a Lágertől elválasztó drót előtti árokba másszak, és szedjem mindazt, amit ő átdobál (az ilyen alkalmakkor eltulajdonított zsákmányt ő nem tudta a lágérba behozni, mert a kapunál szigorúan megmotozták). A „zsákmányból” az élelmiszert megtarthatom, a többit pedig adjam át neki, miután visszatér. Vállaltam. A vállalkozás nem volt veszélytelen, lévén az őrség néha az árkot is végigpásztázta lövésekkel, ha valaki ott volt. Megbeszéltük pontosan a helyet, ahol feküdnöm kellett. Abban az időben érkeztek a görög „szállítmányok”. Nem emlékezem, hogy hányszor voltam „bevetve”, löni egyszer sem lőtték rám. A „zsákmány” ékszerekből, pénzből, és némi élelmiszerekből állt, az utóbbi az én „tiszteletdíjam” volt. Csodálatos nagydoboz szardíniák voltak közte, ezekre pontosan emlékezem. Az értéktárgyakat és a pénzt (dollárt) lelkiismeretesen beszolgáltattam Duvednek. Soha nem kételkedett, hogy mindent odaadtam, megbízott bennem. Míg Duved „nálunk” lakott láttam, hogyan folyik a lágerekkereskedelem. Néha felbukkant nálunk egy SS-katona, biciklin jött, a biciklit a barakk oldalához támasztotta és bement Hans szobájába, ahol Duved is jelen volt. Az SS üvegeket hozott, és ékszer, és, pénzt vitt. Ez utóbbit nem láttam, de feltéte-

lezem. Az üvegekben alkohol volt, amiből műméz segítségével készült az ott vodkának nevezett ital. Ez az ital segítette a zöld háromszögeseket, a már több éves rab-ságot elviselni. No meg innen jött az 5-ös barakkban tartott ünnepségek itala. Egyszer én is kaptam, állítom, szörnyű volt. Nem látom tisztán a lopott kenyerekkel való kereskedelmet, de feltételezem, azt a Lagerálesterek a lágerba becsempészett értéktárgyakért vagy valutáért árulták. Ez aztán ismét részben alkohollá változott. De ez csak egyike lehetett az értékesítésnek, a többit nem ismerem.

Közben a szandálom felmondta a szolgálatot (A tiszta logika áldozata lettem). Cipő nélkül lenni végzetes lett volna. Újat nem lehetett kapni, csak holland fapapucsot. Akinek ilyen volt, az a lábán hordta a halálos ítéletét. A görög szardíniák birtokában útnak eredtem cipőt „vásárolni”. A Kleidungskammerban dolgozott egy szombathelyi, N. Géza, akit alig ismertem. Hozzá fordultam, hogy tudna-e nekem cipőt adni. Minden ellenszolgáltatás nélkül kaptam tőle egy pár bakancsot. Ő is valaki, akinek köszönhetem az életemet.

Ismét egy kép van előttem. Az egy kicsit bizonytalan: a mosdó barakk Auschwitzban. Ebben a barakkban hosszú vályogok álltak számtalan csappal, ezeknél mosakodtunk. Most jön a bizonytalanság: láttam-e magam a kisgyereket, akit az egyik a Radomi Gettóból beszállított rab becsempészett, vagy csak mesélni hallottam róla. Valószínűleg csak a mosdóban beszéltek erről és itt a gyereket nem láttam, de, mintha ugyanakkor valami kép lenne bennem, hogy a szembeni barakk melletti téren, láttam volna egy kisfiút. Tény, hogy a láger funkcionáriusok (ezek a rabok legtöbbször német bűnözők voltak) tanácskoztak, hogy mi legyen. Aztán úgy döntöttek, hogy nincsen mit tenni, át kell adni a gyereket az SS-nek. Ez meg is történt. Tudom, hogy mindez bennem semminemű indulatot nem keltett. Ahogy Kertész írja a Sorstalanság című regényében, az, hogy átadták a mintegy 5 éves gyereket az SS-nek lemészárlásra, így volt természetes.

Augusztus 1-jén (a dátumot utólag az irodalomból rekonstruáltam) a cigányoknál az appellnél (appell, sorban állás és számba vevés) kiválasztották a munkaképes férfiakat, külön állították őket, kimasírozatták őket a sínekhez és bevagonírozták őket. A sínek a láger mellett voltak, úgy hogy láttuk, ahogyan beszállították őket a vagonokba. Tudtommal a cigányok Königsbergből valók voltak. A vagonok egész éjjel még a síneken a láger előtt álltak, egész éjjel a cigányok jajgatását, sírását és ordítózását hallhattuk; ők ugyanis tudták, hogy mindez mit jelent, tudniillik azt, hogy a visszamaradt családjaikat meggyilkolják. 2-án délelőtt a vonat elment. Este vacsoraosztás után szigorított „Blocksperrt” rendeltek el. Ilyenkor a barakkot egyáltalán nem volt szabad elhagyni. Mindössze a két éjjeliőr, én és még valaki, nem emlékezem ki, ült a Bloch előtt. Már sötétedett, amikor teherautók gördültek be a Lagerstrassera és a maradék cigányokat felszólították, hogy szálljanak fel a rakodótérre. Sok SS volt jelen, valamint a zöld háromszöges német bűnöző foglyok, akik segédkeztek a felrakodásnál. Ma is előttem, van, ahogy öreg asszonyokat, gyerekeket, akiknek nehézségük volt felszállni a rakodótérre, két lábuknál és két kezükkel megragadták és feldobták őket, mint a zsákokat. Itt is sírás, kiabálás és jajveszékélés közepette. A teherautók a tőlünk látható krematórium felé vitték őket. Körülbelül egy órával később úgy láttuk, hogy ezúttal az elgázosítás után, a krematórium mellett, máglyán égették el a hullákat. Én, miután a cigányokat elvitték, átfutottam a cigány barakkba velünk szemben, és az ott maradt holmiból egy vörös bolyhos ta-

karót, valamint egy kb. 1 literes vödör mustárt „organizáltam” (zsákmányoltam). (A cigányok ugyanis a munkájukért, ha dolgoztak, jegyeket kaptak, amit a kantinban válthattak be. A kantinban viszont többnyire mindössze mustár volt kapható).

Szeptemberben, a zsidó ünnepek körül, egyik nap a láger őrök futott végig a lágerutcán és kihirdette, hogy krumpliszedő tansportra toboroznak gyerekeket, azaz kis növésűeket, hiszen azok alkalmasabbak a krumpliszedésre. Krumpliszedés, az, szeptemberben már mennyországnak számított. Szedés közben bizonyára lehet titokban a nyers krumpliból falatozni. Nosza, jelentkeztem egy Gabi nevezetű, szombathelyi korombelivel. Emlékezem, a kép valóban előttem van, a hátsó latrina mögötti téren kellett gyülekezni. Két SS bonyolította a transzport összeállítását. A tér, valamikor futballpályának szánták, – nem tudom, hogy miért – így egy futballkapu állt ott (lehet, hogy kettő is volt, de az emlékképemen csak egy van). Ennek a kapunak az egyik félfáján, úgy 160 cm magasságban egy keresztléc volt szegezve, az alatt kellett elmenni. Csak azt vették fel, aki a fejével nem ment neki a lécnak. Gabi előttem ment, elment a léc alatt, én meg éreztem, hogy nekimegyek. Hát behúztam a fejemet. Az SS, aki a felügyeletet végezte, megragadta a karomat, és kidobott. Elkullogtam. Mire készen lettek a kiválogatással, egy raj SS érkezett, körülvette a „szerecséséket” és egy barakkba zárták őket. Akkor kiderült, hogy az egész egy trükkös szelekció volt. Én visszarohantam a barakkba és elmondtam N. Gabi apjának, hogy fia bent van a szemközti barakkban és viszik a gázba. N. rohant Hanshoz, hogy mentse meg a fiát. Hans megígérte, hogy mindent megtesz. A bezárt „krumpliszedő” gyerekekre egy, vagy két SS őr vigyázott, meg jó néhány zöld háromszöges. A gyerekek még egész éjjel a bezárt barakkban maradtak. Másnap délelőtt Hans kihozta Gabit a körülzárt barakkból, majd egy másik zöld háromszögessel elfogott egy arra járó idősebb rabot és behurcolta Gabi helyére a barakkba. A létszámnak stimmelnie kellett. Hogy ez az egész hogyan sikerült, nem tudom. Gondolom, hogy N-nek volt valami ékszere vagy pénze eldugva, amivel „rábeszélte” Hansot, de még azt is el tudom képzelni, hogy Hans ezt valóban emberségből (?) tette. De hogyan intézte Hans a cserét el az SS őrrel és a többi zöld háromszögessel? Nem tudom. N. és fia, túlélte a lágert.

Gondolatban folytatom a visszaemlékezést. Meg vagyok döbbenve, mennyire indulatmentesen nézem a saját életemet, talán kevesebb indulattal, mint másét. Ugyanakkor feljött bennem egy a „Bódeni Lovassal” hasonló érzés (a Bódeni lovas, aki átlovagol a Bódeni tavon, majd visszanéz, látja, hogy a víz felett lovagolt át, utólag retten meg és összerogy). No én nem rogyok össze, de értetlenül állok előtte, hogy mindezt megéltem és túléltem. Ez az emocionális érintetlenség valószínűleg egy fajtája a „Verdrängungnak”. Mindenesetre, és ez már a Verdrängung sajátossága, ez nem tudatos.

Ezután a „Szelekciós kaland” után Mostohaapámmal úgy döntöttünk, hogy eljött az idő, amikor mindent el kell követni, hogy elkerüljünk Auschwitzból. Felhasználtuk a következő alkalmat és minden további megfontolás nélkül a következő Németországba irányuló tansportba bejelentkeztünk. Arra, hogy hogyan történt a válogatás, vagy egyáltalán volt-e, vagy mindenkit, aki jelentkezett felvettek, nem emlékezem. A következő kép, ami élénken előttem van: 5-ös sorban állunk a rámpán, mellettünk a szerelvény. Míg ott álltunk megkíséreltem kiszámítani, mennyi időt töltöttem Auschwitzban. 100 napra jöttem. Hogy ez a számítás milyen alapon

történt, nem tudom, hiszen naptárunk nem volt, és hogy milyen dátumot írunk, gondolom csak megbecslés alapon ment. Most utólag számolok. Amennyiben találó volt a 100 nap akkor szeptember 15. volt, mert miután tény, hogy július 7-én érkezünk Auschwitzba, 100 nappal később szeptember 15. volt. Ebben a számításban sok bizonytalan van, utólag felülvizsgáltam. Danuta Czeh: Kalendárium der Ereignisse im Konzentrationslager Auschwitz-Birkenaut vettem alapul. Czeh tudósításából az első esemény, amit be tudtam mérni egy nyilvános akasztás a B II D lágerrészben szeptember 15-én. A B II D a mi lágerrészünkkel szomszédos volt. Valamiféle víztorony volt közvetlenül a bejárata mellett, erre szereltek fel KB 5 méterrel a föld felett egy vízszintes gerendát, ez képezte az akasztófát, ezen lógott az akasztott. A kép előttem van. Tehát szeptember 15-én még egyértelműen ott voltam. De hát ez csak 70 nap. Nézzük tovább. A Czeh által leírt bombatámadásra, szeptember 13-án, nem emlékezem, amikor az Auschwitz I lágerra (nem magára Birkenaura, Auschwitz I néhány kilométerre volt tőlünk) területére több bomba esett. A légiriadóra emlékezem, valahogyan messze tőlünk robbanásokra is, de az hogy Auschwitz lágerra estek bombák, nem realizáltam. Egyébként, ha jól emlékezem, több légiriadót is éltem meg Birkenauban, minden alkalommal „Blocksperré” volt, amikor nekem a barakk előtt kellett ülnöm. A következő lényeges esemény, amiről Czeh ír, az október 7-i rablázas, amikor a krematóriumban dolgozó rabok felrobbantották a Krematórium IV-est. Ez a krematórium látótávolságra és szabad bepillantásra volt az én állomáshelyemről. Erről semmit nem tudtam. Eszerint október 7-én nem lettem volna már Birkenauban. Akkor legalább egy héttel kellett elszámolnom magam. Lehet. De az is lehet, hogy éppen aznap éjjel nem voltam, mint éjjeliőr szolgálatban és nem vettem az egészről tudomást. A rablázas éjjel 2 óra körül történt. Az, hogy a robbantás után a IV-es krematórium nem üzemelt, nem jelentett semminemű változást, az öt krematóriumból maradt még négy, többek között a rámpa melletti krematórium II, amelyik mellett álltunk, amikor kiszámoltam a száz napot. Egy darabig álltunk, aztán megindult a sor, de nem szálltunk be a szerelvénybe, hanem meneteltünk a krematórium II felé. A sorokban lassan elkezdődött a rettegés: ismét beugrattak bennünket egy tansporttal, ami munka helyett a gázba vezet? Arra, hogy én mit éreztem, nem emlékezem. Félttem? Nem látom ennek nyomát magamban. De valamiféle szorongásra emlékezem. Pár perc múlva kiderült, hogy elől osztották a vonatútra szánt ellátást és utána visszafelé jöve szálltunk be a szerelvénybe.

(Folytatjuk)